

האם חינוך והוראה

הם שני דברים נפרדים?

מה ההבדל בין ההוראה לחינוך? האם שניהם תמיד באים יחד או שאפשר להפריד ביניהם? כיצד בונים את הגשר בין ההכרה השכלית להכרה הרגשית של הילד ומדוע אי אפשר ללא הגשר הזה? • על כך ועוד במאמר המאלף הבא

מאת: הרב ישעיהו וובר

כ יצד מסבירים מדוע המלמד ב"חדר" אוסר דבר מסוים? עורכים מעין הקבלה, מתחום שמוכר לילד בחייו היומיומיים, ואומרים לו: נכון שבבית האבא הוא הקובע? מדוע? משום שהוא המבוגר הדואג לטובת המשפחה. כאשר אבא אומר על דבר מסוים שהוא אסור, עלינו לקבל את דבריו גם אם אין אנו מבינים מדוע הדבר אסור; כי אנו יודעים שעל אבא אפשר לסמוך. הוא עושה רק מה שטוב עבורנו.

— כך גם המלמד. הוא האחראי על תלמידי הכיתה, הוא משמש כ"אבא" של הכיתה. המלמד דואג לתלמידיו ודורש טובתם, לכן כשהוא אוסר דבר מסוים, צריכים התלמידים לקבל את דבריו גם אם אין הם מבינים את הסיבה. כשיגדלו ויתבגרו, ודאי יבינו גם הם שהמלמד צדק. אפשר להוסיף ולומר שדברי המלמד, שמלמד את הילדים תורה, הם בעצם הדברים שהקדוש-ברוך הוא ציווה. המלמד רק מורה להם, לתלמידיו הרכיבים, את הדרך לעבוד את השם. אם לא פונים אל הצד השכלי של הילד, הוא לא יקבל את הדברים באמת ולא יפנים אותם. סביר להניח שהוא אכן יקיים את

מוסרי — מדוע מעשה מסוים הוא מצווה, או סתם מותר, ואילו מעשה אחר הוא בגדר עבירה ואסור, או סתם מיותר, עלינו לפנות בד בבד אל השכל ואל הרגש שלו. להסביר לו את הדברים באופן שיתקבל בשכלו ובהבנתו, עד שיחדור וישפיע על עולמו הרגשי. אם נסתפק בפנייה לתחום אחד בלבד, הבנתו את העניין המבוקש תלקה בחסר. שכן השכל והרגש משלימים זה את זה.

כאשר מטיפים מוסר לילד (רגש), יש צורך לבחון עד כמה הוא גם מבין את מה שאמרנו לו (שכל). אם הדבר לא נקלט בשכלו, שכן הסתפקו באמירה: "אסור לעשות את זה!" ואפילו: "הי לא מרשה!" בלבד, בלי לספק נימוק הגיוני שייתפס בשכלו לפי הבנתו, הילד לא יקבל ולא יפנים את הדברים, לא רק מבחינה שכלית, אלא גם מבחינה רגשית. הוא ימשיך לכווס עלינו ולחשוב בלבו: "למה אסור לי לעשות את זה? סתם אוסרים עלי דברים, בלי שום סיבה!"

אולם אם נסביר לילד את האיסור באופן שיובן אצלו גם בפן השכלי, הוא יקבל אותו גם מבחינה רגשית.

מ קובל לעשות הפרדה בין לימוד לחינוך. הלימוד הינו אפיק שמאפשר הרחבת התחום השכלי, מפתח את ההבנה ומעשיר את אוצר המושגים. ואילו החינוך, לעומתו, מתקשר לתחום הערכי יותר: אנו מחנכים למצוות, למידות ולמעשים טובים. כשמדובר בלימוד, סוגרים את שערי החינוך, וכשעוסקים בחינוך, דומה שאין מקום לענין הלימוד.

אך אין הדבר כך. שכן, לא ניתן להפריד בין החינוך לבין הלימוד. אדם שרוצה להשתלב בתחום ההוראה אינו יכול להשתלם בלימוד בפני עצמו ובחינוך בפני עצמו. קיים קשר, או מדויק יותר לומר: גשר, שמאחד בין התחום החינוכי לבין התחום הלימודי.

מקורה של ההפרדה הזאת שאינה במקום, נובעת אולי מהעובדה שהלימוד מתפרש כתחום שפונה אל הצד השכלי, בעוד החינוך פונה אל הצד הרגשי. אולם האמת היא שאין הדבר כך. השכל והרגש פועלים בתיאום, וניזונים זה מזה.

כאשר רוצים להסביר לילד קטן — שמצד עצמו אין לו עדיין כל כלים מעשיים לשיפוט

דברי המלמד, כי אין לו ברירה אחרת, אך לא מפני שברור לו שהדבר אסור, אלא משום שברגע זה הוא עדיין פוחד מהמלמד. ברגע שהפחד לא יהיה תקף, גם הציווי יאבד את משמעותו ויתבטל. כך הפסדנו, בעצם, את המטרה העיקרית: חינוך הילד.

לעומת זאת, כאשר האיסור מובהר בצורה שכלית הרי הוא מתקבל גם בצד הרגשי והילד מפנים את העניין. הוא יודע שהדבר אסור ומכיר בכך שהאיסור תקף לא בגלל שהוא פוחד מהמלמד, אלא משום שכך ציווה הקדוש-ברוך-הוא, שבקולו צריך לשמוע **תמיד**. כתוצאה מהשקעה קטנה לכאורה, הצלחנו להשיג חינוך פנימי, אמיתי, לטווח ארוך.

נוסף על כך הצלחנו להחזיר בילד את הערך החשוב, שהמלמד הוא אישיות שיש לכבד את סמכותה. הוא יודע מה שהוא עושה ומדוע, והוא הקובע עבורו, הילד הצעיר שהידע שלו דל עדיין, כיצד לנהוג ומה לעשות. לכן חשוב שלא לומר: "ככה זה וכך צריך לעשות!" אלא: "ככה המלמד אומר, לכן כך צריך לעשות".

על אותו עיקרון נשמור במקרים דומים. לדוגמה, כאשר ילד קטן מכה את חברו, ישנה נטייה לומר בספונטניות: "אסור להרביץ!" בלי לספק נימוק, מדוע הדבר אסור. גם כאן חסר ההסבר השכלי, והילד אינו מבין מדוע **באמת** אסור להכות. זאת אומרת, שגם בפעם הזאת לא הצלחנו לחנך אותו.

לעומת זאת אם נסביר: "אסור להכות, כי כאשר אתה מכה חבר אתה גורם לו צער, ואסור לצער יהודי", או-אז הילד מבין גם בשכלו שאסור להכות. ההבנה הזאת שאסור לצער יהודי תישאר חקוקה בו, וכשיגדל תגדל יחד אתו: בגיל מבוגר יותר יידע שאסור להזיק לחברו, ומאוחר יותר יבין שאין מדובר בנזק פיזי בלבד אלא גם פגיעה נפשית, כגון לבייש את חברו, גם זה אסור. ככל שיתבגר יבין שגם קריצת עין או רמז שעלול לגרום נזק לחברו – אסורים. ידועים לנו סיפורים רבים על גדולי-ישראל שנהרו ביותר שלא לפגוע

אם נסביר לילד: "אסור להכות, כי כאשר אתה מכה חבר אתה גורם לו צער, ואסור לצער יהודי", או-אז הילד מבין גם בשכלו שאסור להכות. ההבנה הזאת שאסור לצער יהודי תישאר חקוקה בו, וכשיגדל תגדל יחד אתו: בגיל מבוגר יותר יידע שאסור להזיק לחברו, ומאוחר יותר יבין שאין מדובר בנזק פיזי בלבד אלא גם פגיעה נפשית, כגון לבייש את חברו, גם זה אסור. ככל שיתבגר יבין שגם קריצת עין או רמז שעלול לגרום נזק לחברו – אסורים

באיש ישראל, והתרחקו כמפני אש אפילו מספק פגיעה. כיצד הגיעו לכך? כיוון שכבר מגיל צעיר חנכו אותם כך, והם הפנימו בתוכם את איסור גרימת צער ליהודי.

כש שהדבר בחינוך, גם כשעוסקים בלימוד יש לראות כיצד לגשר בין השכל לבין הרגש. במחננו נהוג ללמד ילדים החל מגיל צעיר מאוד, גיל 4-5, מושגים נשגבים ונעלים מאוד: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"; מעשה בראשית, קריעת ים-סוף וכדומה. עניינים שבוודאי אינם לפי דרגת שכלם של תינוקות.

אם כוונתנו להקנות להם אוצר מילים, ללמד אותם בניית משפט נכון, הכרת מושגים, בוודאי שהחומש איננו הספר המתאים לכך. ישנם ספרי-לימוד מעולים, שנכתבו במיוחד לצורך זה.

תפקידו המרכזי של החומש הוא לעצב את הנפש האלוקית שבכל יהודי להבין מושגים עליונים ועניינים נשגבים. זוהי בדיקת הפעולה שאנו עושים כאשר אנו מלמדים ילד רך את מילות החומש, גם אם בשלב זה עדיין אין הוא מסוגל לקלוט את מלוא המשמעות של המושגים הללו. ובעצם, הרי אין גיל שבו ניתן לומר, שכעת אפשר לרדת לחקר מושגי התורה ולהבין אותם על בוריים. ככל שנחשוב שהצלחנו להבין, תמיד יישארו הדברים נשגבים משכלנו והבנתנו הדלים והמוגבלים. למרות כל זאת אנחנו ממשיכים ללמוד, כל אחד לפי שכלו והבנתו, את פרשות החומש, כספר קדוש שכולו עניינים עליונים העומדים ברומו של עולם.

באותו אופן בדיקת עליונו ללמד חומש לילד הרך. אין מטרתנו ללמד אותו דרך החומש מבנה נכון של משפט וצורת הבעה, או להעשיר את אוצר מילותיו. אם כך ננהג, לא נשיג את המטרה האמיתית: לא נקדם אותו בחשיבה גבוהה יותר, רוחנית.

דרך מילות החומש אנו מקנים לילד, צעד צעד, מושגים עליונים ביהדות: מציאות השם ואחדותו, השגחה פרטית, אמונה בבורא העולם. זהו גם מקורו של המנהג, להתחיל ללמוד עם התינוקות חומש ויקרא, שהוא הקשה ביותר להבנה מבין כל החומשים. זאת משום "יבואו טהורים ויעסקו בטהרות".

כל זה בא לחזק את ההבנה שהלימוד איננו רק שכלי, אלא מוכרח להיות גם רגשי.